

Centre de confecționare a lăzilor de zestre în Vâlcea

Sabin Lungoci

sabintur1978@hotmail.com

În România meșteșugul fabricării lăzilor de zestre datează de mii de ani, chiar dinainte de ocupația romană și se presupune că a pătruns pe filieră greacă, dar la origine ar putea fi din Mesopotamia, care corespunde teritoriului actual al Irakului¹.

La noi în țară meșteșugul lăzilor de zestre a găsit un teren favorabil datorită prezenței masive a resurselor lemnoase și a cunoscut o dezvoltare mai importantă începând cu sfârșitul evului mediu, remarcându-se mai multe zone și centre de producție a lăzilor de zestre, dar apărând și o tipologie a acestora, în funcție de influențele externe cu care a venit în contact, cum ar fi, de exemplu, lada de zestre cu capac în două ape și lada de zestre cu capac plat².

Lăzile de zestre au avut un rol, practic, de depozitare a unor obiecte, dar au fost și un domeniu de manifestare a artei populare, acestea fiind decorate cu incizii și uneori fiind vopsite în culori diferite. Lăzile de zestre exprimă o realitate etnografică concretizată prin modele diferite de lăzi de zestre specifice fiecărei zone etnografice în parte. Modul de creație și elementele decorative prezente pe lăzile de zestre, precum și prezența acestor elemente specifice pe alte obiecte dau un sens major al creației artistice la nivel regional. Dacă la începuturile lor lăzile de zestre aveau o utilizare absolut practică, ele au evoluat de-a lungul secolelor devenind, mai ales, obiecte artistice, păstrând spiritul artistic al epocilor în care au fost create și evidențiind o etapizare a evoluției elementelor artistice. Desăvârșirea artistică a apărut odată cu perfecționarea tehnicilor de prelucrare a lemnului, dar depinzând și de contextul social al producătorului, cât și al cumpărătorului. Spre deosebire de alte țări unde producerea lăzilor de zestre este de factură urbană, în România, în general, și în Vâlcea, în special, meșteșugul producerii lăzilor de zestre poartă amprenta artei țărănești.

Materia primă utilizată și metodele de fabricare au impus o formă dreptunghiulară a lăzilor de zestre și o concepție spațială și decorativă. Practic nu a existat o dezvoltare tehnologică de la forme inferioare la altele superioare și nici de împrumuturi directe din arta cultă, ci de evoluții paralele în cultura diferitelor pătri sociale.

Specific zonelor etnografice de la noi din țară în producerea lăzilor de zestre este unitatea de stil cu celelalte obiecte din interiorul locuinței, precum și o exprimare a concepției stilistice a unei comunități cu particularitățile ei.

Modelul decorativ diferă de la o zonă etnografică la alta. Astfel, dacă în nordul Gorjului întâlnim imagini geometrizate, în Transilvania putem găsi desene care completează forma expresivă a volumului. De altfel, forma lăzilor de zestre este aceeași cu cele din Bulgaria și Moravia, demonstrând că, de-a lungul secolelor a existat o migrare a modelelor artistice în zona central și sud-estică a Europei³.

Primele atestări documentare ce relatează meșteșugul fabricării lăzilor de zestre în zona etnografică Vâlcea datează din secolul XIV și relatează că Oprea, Albul, Toma, Molden și Vâlcul erau lemnari din satul Boița și au tocmnit la 26 martie 1698 o lucrare în lemn⁴.

¹ Roswith Capesius, *Mobilierul țăranesc românesc*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p.78

² Tancred Bănățeanu, *Lăzi populare românești. Meșteșuguri și arta lădarilor*, în *Cibinium*, Sibiu, 1967-1968, p. 365

³ *Ibidem* p. 370

⁴ Viorica Tătulea, *Mobilierul țăranesc din Oltenia*, Ed. Sport Turism, București 1989, p. 23

Specific este mobilierul lucrat cu barda și securea, și decorat cu ajutorul „mezdrelei” și a horjului. În general se folosea lemnul în culoare naturală. Cel mai important grup de mobilier tradițional țăranesc este cel al recipientelor confecționate din lemn prelucrat cu barda. În cadrul acestui grup deosebim diferite tipuri și anume: hambarul, lada de zestre, masa cu ladă și masa dulap. Evoluția acestor piese nu poate fi înțeleasă decât în context european, deoarece după modul de îmbinare ele se încadrează în marea familie a pieselor construite în sistemul de piloni, cunoscute sub numele de „Stollentruhen”, „coffrés de charpenterie”. Este vorba de un sistem de îmbinare după principii folosite mai ales în arhitectura țărească, numită la noi în termeni dulgherești „în pană și uluc”, sistem propriu tuturor lăzilor tradiționale confecționate de meșteri sătești⁵.

În ceea ce privește confecționarea lăzilor de zestre în județul Vâlcea important este:

- identificarea geografică a centrelor de confecționare a lăzilor de zestre
- stabilirea caracteristicilor proprii fiecărui centru de confecționare a lăzilor de zestre;

- o comparație stilistică a lăzilor de zestre aparținând diferitelor centre.

Din punct de vedere al repartiției lor, atât sub aspect numeric, cât și al valorii pieselor specifice, centrele vâlcene pot fi grupate în două categorii:

- Centre mari, constituite în așezări de sine stătătoare, precum cel de la Romanii de Sus și Poiana-Perișani.

- Centre mici, alcătuite din grupări de meșteri stabiliți pe lângă sate. Amintim aici localitățile: Călinești și Valea lui Stan (Brezoi), Bistrița, Vaideeni, Urșani, Cerna, Șirineasa, Frâncești, sate în care, chiar dacă s-au lucrat lăzi de zestre, acestea s-au făcut în paralel cu confecționarea altor categorii de produse, precum unele obiecte de uz gospodăresc, împletituri de nuiete etc.⁶.

Cea mai mare concentrare de centre se observă în depresiunea Horezu, amplasată în nordul-estul zonei, la granița cu Gorjul. Aici au activat până nu de mult patru centre specializate în confecționarea lăzilor de zestre: Romanii de Sus, Vaideeni, Cerna și Urșani, ai căror meșteri produceau toate categoriile de mobilier pentru așezările din apropiere, deplasându-se totodată cu marfă prin sate și la târgurile din județ și din afara lui. Unul din vechile centre renumit pentru producția lui și valoarea artistică a pieselor, având în vedere amploarea și evoluția pe care a cunoscut-o aici meșteșugul, a fost cel de la Romanii de Sus, localitate situată pe valea râului Bistrița, la distanță de 50 km de Râmnicu Vâlcea și 3 km de Horezu, numărând la începutul secolului trecut 938 de locuitori, majoritatea țărani lipsiți de pământ, ce lucrau pe moșia statului. În vechime, o parte din această comună se numea Neagota, iar alta Dezrobiți, denumire care se referea probabil la faptul că, la 1864, un număr de 186 locuitori de pe moșia Romani au fost eliberați și împroprietăriți. Lipsa de pământ a majorității sătenilor, precum și abundența lemnului în zonă (785 hectare de pădure a statului, la care se adăugau pădurile particulare) explică orientarea unei părți însemnate a populației în direcția confecționării mobilierului țăranesc și constituirea treptată a unui centru puternic, care număra, în primele decenii ale secolului XX, zeci de meșteșugari a căror ocupație principală o constituia prelucrarea lemnului, activitate în care erau antrenati toți membrii familiilor lor. Astfel, dacă procurarea materialului și pregătirea lui, precum și desfacerea pieselor de mobilier reveneau aici, în exclusivitate, bărbaților, femeile erau adesea acelea care le ornamentau, ocupându-se, totodată, cu împletitul coșurilor, pe care le vindeau apoi prin târgurile din apropiere.

⁵ Tancred Bănățeanu, *op.cit.*, p. 378

⁶ Viorica Tătulea, *op.cit.*, p. 72

Piesa de mobilier cea mai frecventă în producția centrului a fost lada de zestre. Interesant de amintit faptul că Romanii de Sus figurează printre puținele centre subcarpatice în care s-au lucrat și lăzi cu capac bombat alături de cele cu capac plat unanim răspândite în toată Oltenia. Lăzile cu capac bombat erau confecționate din lemn masiv, distingându-se printr-o linie mai robustă și prin vigoarea inciziilor, puternic conturate. Decorul amplasat, de regulă, pe fațadă, mai rar pe capac, consta dintr-unul sau două medalioane centrale, compuse din mai multe cercuri concentrice, circumscrise unei rozete. În completare, de jur împrejurul medalioanelor și pe picioare erau dispuse alte ornamente circulare: arcuri de cerc, semicercuri întretăiate⁷.

O grijă deosebită în ornamentare era acordată meselor-dulap, al căror decor incizat, asemănător lăzilor de zestre, alcătuit din rozete și jocuri de linii curbe, era dispus pe cele două uși, pe picioare și pe fața sertarului⁸.

Romanii de Sus este unul din puținele centre oltene care continuă să funcționeze și astăzi, cu toate că și aici numărul meșterilor a scăzut simțitor, iar gama produselor s-a redus, limitându-se la hambare, mese și scaune, de cele mai multe ori simple, neornamentate.

Tot în depresiunea Horezu se află și centrul Vaideeni, situat pe ambele maluri ale râului Luncavăț, la 42 km de Râmnicu Vâlcea. În această localitate, atestată documentar încă din anul 1504, s-au așezat începând din secolul al XVIII-lea ciobanii veniți de peste munți, din Transilvania. Denumirea sa mai veche era Ferecați, amintind de nefericirea țăranilor deposedați de pământurile lor de către egumenii mănăstirii Bistrița. Împroprietăriți în 1864 cu pământuri de pe moșia satului, locuitorii se îndeletniceau, în principal, cu cultivarea pământului și creșterea vitelor, fiind recunoscuți și prin confecționarea șindriei pentru care pădurile, ce acopereau la sfârșitul secolului al XIX-lea suprafețe întinse, ofereau materie primă din belșug. Abundența lemnului în zonă a determinat, în ultimele decenii ale secolului XX, o proliferare a meșteșugurilor, gama produselor fiind foarte variată: unelte, obiecte de uz casnic, șei, piese de mobilier, instrumente muzicale (fluiere, cavale). Au apărut meșteri specializați, grupați, în genere, în partea satului numită Valea Plaiului, care lucrau la comandă sau pentru vânzare pe bani și cereale, vânzându-și marfa în satele și târgurile din Vâlcea, Gorj, Dolj, Romanați sau Argeș⁹.

Producția de mobilier a centrului Vaideeni cuprindea lăzi de zestre, hambare, mese-dulap și cuier de vase gen „blidare”. Piesecele cele mai realizate artistic erau și aici lăzile de zestre și mesele dulap, al căror decor consta în special din ornamente circulare: medalioane compuse din două-trei sau chiar mai multe cercuri concentrice, semicercuri și arcuri de cerc dispuse în registre orizontale. În completare, pe picioare sau pe capetele lăzilor erau utilizate motive liniare simple: triunghiuri, dreptunghiuri, hașuri, „brăduți”. Uneori aceste motive puteau fi întâlnite și pe fațadă, în combinație cu ornamentele circulare.

Cea mai intensă activitate a centrului a avut loc în deceniile V și VI ale secolului XX, perioadă în care activau numeroși meșteri, cei mai vestiți fiind cei din familia Felșu, cunoscuți, mai ales, sub numele de Șelaru, deoarece se îndeletniceau și cu confecționarea șeilor. Alături de aceștia mai activau meșteri din familiile Grozavu și Joița, precum și George Ursu, Pufoi Nicolae și alții. În ultimii ani, numărul celor care practică meșteșugul confecționării mobilierului este în continuă scădere.

⁷ Georgeta Stoica, *Interiorul locuinței țărănești*, Ed. Meridiane, București, 1973, p.49

⁸ *Idem*, *Centre specializate în prelucrarea artistică a lemnului în Oltenia*, în *Cibinium*, Sibiu 1969-1973, p.26

⁹ *Ibidem*, p.27

În ceea ce privește modul de confecționare, lăzile sunt construite după următorul principiu comun: în cele patru picioare masive se montează, cu ajutorul unor șuruburi scobite, pereții și fundul lăzii, cutia aflându-se totdeauna la o distanță mai mare sau mai mică deasupra solului. Întreaga piesă este compusă din scânduri cioplite cu barda, care se îmbină tot în „pană și uluc”. Nu se folosește nici un cui metalic, îmbinarea fiind asigurată de câteva cuie de lemn. Capacul are o construcție deosebită. Scândurile transversale sunt fixate prin sistemul de șanțuri horjite în două șanțuri laterale groase, care acționează și mișcarea de deschidere a capacului. Rotirea se face în jurul unui pivot prelungit în partea de sus a laturii din spatele cutiei. După modul de aranjare a capacului, drept sau în pantă, s-a socotit că este vorba de două forme cu totul diferite de lăzi, ceea ce a dus la unele confuzii atunci când s-a urmărit difuzarea lor în sud-estul Europei. Sistemul unitar de construcție le încadrează însă pe ambele în această categorie de lăzi, forma lor deosebită diferențiindu-le ca două variante ale aceluiași tip¹⁰.

Pieseile lucrate după sistemul de îmbinare sus amintit au o particularitate proprie, și anume: datorită faptului că picioarele se continuă până sus, constituind stâlpii de susținere pentru întreaga construcție chiar la piesele de dimensiuni mici se creează un sentiment de monumentalitate. De aceea, apropierea de arhitectură nu se face numai prin aceeași mână de meșter, care a construit casa și mobilierul, ci și prin accentuarea liniilor de forță caracteristice construcțiilor de arhitectură¹¹.

Pe teritoriul României centrele de prelucrare a lăzilor de zestre au o frecvență mai mare în nordul Moldovei și vestul Moldovei, Maramureș, Transilvania, Crișana, Banat și nordul Olteniei. Astfel, în trecut pe teritoriul României din nici o casă nu lipseau lăzile de zestre cunoscute în multe regiuni sub numele de „tronuri”. Exceptând tipul lăzilor brașovenesti și a celor de influență săsească și maghiară a căror suprafață este pictată cu un bogat decor floral, lăzile de zestre din restul țării au un decor crestat: rețea de linii întretăiate, zig-zaguri, cercuri rozate, ghivece de flori, brazi stilizați și chiar figuri omenești. Din punct de vedere al tehnicii de lucru, lăzile de zestre la care ne referim sunt produse ale dulgherilor, fiind confecționate după procedee și cu unelte de un anumit tip. Ca material de lucru se folosește lemnul de fag sub formă de blăni cioplite cu securea și îmbucate una în alta, în nut și feder. Capetele blănilor sunt introduse în niște șanțulețe practicate în picioarele lăzii și fixate cu cuie de lemn. Într-o serie de centre ca: Sălătruc (zona etnografică Argeș), Budureasa (zona Crișana), Preoteasa (zona Cluj), se mai lucrează asemenea lăzi și astăzi. Pătrunderea din ce în ce mai accentuată în casele țărănești a mobilierului orășenesc precum și a lăzilor de zestre lucrate de tâmplari duce la o rapidă scoatere din uz a lăzilor de zestre de tip dulgheresc. Ele continuă însă să fie folosite ca hambare sau ca lăzi de bucate, în care caz, se fac de dimensiuni mai mari, iar ornamentația este mult simplificată¹².

Diferențiate ca formă, de o impresionantă bogăție și originalitate decorativă, lăzile de zestre au cunoscut o mare dezvoltare în câteva regiuni etnografice din țara noastră, printre care trebuie amintite și centrele de producție a lăzilor de zestre din Vâlcea. Forma creșterii este îmbinată cu culoarea în zona Muscel dar și în zona Vâlcea la Perișani, Valea lui Stan și Șirineasa, diferențierile apărând mai ales în modul de dispunere a inciziilor și a culorilor.

¹⁰ Milcana Pauncev, *Limbajul decorative al lăzilor de zestre în nordul județului Mehedinți, în Studii și cercetări. Muzeul Satului și de Artă populară*, București 1977, p.

¹¹ Cornel Irimie, Marcela Necula, *Arta țărănească a lemnului*, Ed. Meridiane, București 1983, p.72

¹² Tancred Bănățeanu, *Op. cit.*, p.370

Summary

In Romania, craft of making the dower boxes are dating from thousands of years, even before of roman occupation and is suppose that has Greek origins but it could be from Mesopotamia, the present Irak .

In our country, the craft of dower boxes found a favorable ground due to the massive resources of wood and has known the most important development starting with the end of middle ages.

The decoration pattern is different from at ethnographical area to another, thus in the northern of Gorj county are frequent the geometrical images, in Transylvania we can find drawings that fills the expressive shape of the volume.

In the Valcea county the important facts about dower boxes are:-the geographical identification of craft centers in Valcea county;

- the establishment of characteristics for each center of manufacturing for dower boxes;

- a stylistic comparison of the dower boxes that belongs to the craft centers of Vâlcea county.

From the point of view of their repartition, both as a number and the value of the specific pieces, the centers of Vâlcea county can be classified in two mains categories centers:

- large centers, settled in big villages, in which the craft of making dower boxes is still present in our days like: Romanii de Sus and Poiana Perișani.

- small centers composed by small groups of craftsmen established nearby villages where the production of dower boxes cased or diminised considerably lately like: Călinești and Valea lui Stan (from Brezoi), Bistrița, Vaideeni, Urșani, Cerna, Șirineasa, Frâncești.

Differents like shape, made from an impresive richness and original decorations, the dower boxes has known a big developement in some ethnographical regions of our country, from which, a remarcable place is taken by the craft centers from Vâlcea county.

